

Atf: Yeni, M. (2023). TBirinci Dünya Savaşı'nda Bir Emniyet Tedbiri: Osmanlı Sahillerinden Yapılan Zorunlu Göçler. *İctimaiyyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), ss. 36-55.

Sosyal Bilimler Dergisi | Journal of Social Sciences
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ictimaiyat>

Başvuru / Recieved:
30 / 08 / 2022

Kabul / Accepted
01 / 10 / 2022

Birinci Dünya Savaşı'nda Bir Emniyet Tedbiri: Osmanlı Sahillerinden Yapılan Zorunlu Göçler

A Safety Measure in the First World War: Forced Migration from the Ottoman Coasts

Mustafa YENİ^a

DOI: [10.33709/ictimaiyat.1168530](https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1168530)

ÖZ	ABSTRACT
<p>İnsan hayatının kaybolmayan olgularından göç, savaşan devletlerin uyguladığı yöntemlerden biridir. Bu çalışmada, Birinci Dünya Savaşı sırasında bir emniyet tedbiri olarak Osmanlı Devleti sahillerinde ikamet eden İtilaf Devletleri vatandaşlarının, azınlıkların ve Müslümanların güvenli yerleşim alanlarına göç ettirilmesi işlenecektir. Yine bu çalışmada, muhtelif gruplara yönelik alınan sürgün kararlarının sebepleri ve bu kararları alan ve icra eden Osmanlı Devleti'nin Dahiliye Nezareti ile Başkumandanlık Vekâleti II. Şubesi ele alınacaktır. Bunlardan II. Şube, göçe gönderilenlerin kayıtlarını da tutmuştur. Bunların yanında, taşradaki mülkî idareler ve sorumluluk bölgelerinde bulunan askerî kıtalar da göç kararlarının alınmasında ve uygulanmasında söz sahibi olmuşlardır. Şüpheli olarak sürgüne gönderilen şahısların kadınları ve çocukları göç kararından muaf tutulmuşlardır. Birinci Dünya Savaşı boyunca çok sık uygulanan göç ettirme tedbiri, makalede seçilen örnekler üzerinden izah edilerek karmaşık bir süreç anlaşılmasına çalışılacaktır. Bu çalışmanın kaynaklarının büyük kısmı Osmanlı Devleti'nin mülkî ve askerî arşiv belgelerinden oluşmaktadır. Bu sayede çalışma, birinci elden kaynaklara dayandırılarak, göç kararı alınmasının ardında yatan sebepler Osmanlı Devleti'nin bakış açısından ortaya çıkarılacaktır.</p>	<p>Migration, one of the everlasting phenomena of human life, is one of the methods used by warring states. In this study, the migration of the citizens of the Entente States, minorities and Muslims residing on the coasts of the Ottoman Empire to safe settlements as a security measure during the First World War will be discussed. This study will also examine the reasons for the relocation decisions taken against various groups and the Ottoman State's Internal Affairs Directorate and II. Branch of the Deputy Commander-in-Chief's Office, which took and executed these decisions. Of these, II. Branch also kept records of the deportees. In addition to these, the provincial administrations and the military units in their areas of responsibility also had a say in the decision-making and implementation of migration decisions. The women and children of suspected deportees were exempted from immigration orders. This article will try to understand the complex process of emigration, which was practiced frequently during the First World War, by explaining it through selected examples. Most of the sources of this study consist of the Ottoman State's civil and military archival documents. In this way, the study will be based on first-hand sources and the reasons behind the decision to migrate will be revealed from the perspective of the Ottoman State.</p>
<p>Anahtar Kelimeler</p> <p>II. Şube, Birinci Dünya Savaşı, Başkumandanlık Vekâleti, Dâhiliye Nezareti, Göç, Sınır Dışı Etme</p>	<p>Keywords</p> <p>II. Branch, First World War, Commander-in-Chief, Ministry of Internal Affairs, Migration, Deportation</p>

^a Dr. Email: mstfyeni@gmail.com

(Sorumlu Yazar/Corresponding author)

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) Lisans ile lisanslanmıştır.

İctimaiyat Dergisi, lisanslama politikası ile telif hakkının ve kullanıcı haklarının açık olmasını sağlar. Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. / Journal of İctimaiyat Magazine ensures that copyright and user rights are open with its licensing policy. Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

1. Giriş

Osmanlı Devleti, 29 Ekim 1914'teki Karadeniz Baskını üzerine Birinci Dünya Savaşı'na müdahil olmuştur. Ancak savaş başladığı zaman Osmanlı Devleti'nin topraklarında gerekli emniyet tedbirlerinin alınmadığı görülmektedir. Öyle ki, savaşın tamamı boyunca Osmanlı Devleti, yeni güvenlik tedbirleri almak zorunda kalacaktır. Bu tedbirler savaş literatüründe karşı istihbarat olarak adlandırılmıştır. Bu bağlamda, Osmanlı sahillerinde bulunan suçlu ve şüpheli şahıslar sürgüne gönderilmişler ve Müslümanların da zorunlu olarak yerleri değiştirilmiştir.

Savaş sırasında Osmanlı topraklarındaki karşı istihbarat tedbirlerin alınmasında, esas görevi istihbarat toplanması ve dağıtılması olan Başkumandanlık Vekâleti II. Şubesi oldukça etkin rol oynamıştır. Ayrıca cephelerde bulunan ordular, Dâhiliye Nezareti ile taşra kurumları da sürgün ve sınır dışı kararlarının alınmasında ve uygulanmasında yer almışlardır. Bununla birlikte, kurumların bu süreçteki müşterek çalışmalarında çeşitli sorunlar yaşanmıştır. Nitekim II. Şube'nin 1914 senesi sonuna kadar müdürlüğünü yapan Binbaşı Musa Kâzım Karabekir, Dahiliye ile Hariciye Nezaretlerinin ve Erkân-ı Harbiyenin müşterek ve sistemli çalışmak zorunda olmasına rağmen tüm görevlerin müdürü olduğu şubenin üzerine yıkıldığını belirtmiştir (Karabekir, 2011: 190).

Burada belirtmek gerekir ki, karşı istihbarat tedbirleri alınmasındaki en büyük sorunu insan faktörü oluşturmaktadır. Bu durum Osmanlı Devleti için de geçerli olmuş ve Osmanlı sahillerindeki istihbarat açığı olarak görülen “düşman devletlerin vatandaşları” ile “azınlıklar” bu mıntikalardan çıkartılmaya çalışılmıştır. Osmanlı sahillerinden çıkartılan üçüncü grup insanlar ise güvenlik endişesiyle göçe gönderilen Müsümanlar olmuştur. Osmanlı sahillerinden çıkartılan birinci grup düşman devletlerin vatandaşlarıdır.

2. Düşman Devletlerin Vatandaşlarının Sahillerden Çıkarılmaları

Osmanlı Devleti, savaşın başında düşman devletlerin vatandaşlarını kendi askerî hizmetlerinde kullanabileceği şahısları birer rehin olarak elde tutmaya karar vermiştir. Nitekim Başkomutan Vekili Enver Paşa imzalı, 1 Kasım 1914 tarihli genelgenin ikinci maddesinde Osmanlı topraklarında bulunan 20-50 yaş arasındaki askerliğe elverişli bütün Rusya, İngiltere, Fransa ve Belçika vatandaşlarının ülke dışına çıkışı yasaklanmıştır (Askerî Tarih Belgeleri, S. 141: 537). Bununla beraber düşman devletlerin vatandaşlarının şüpheli görülerek ülke içinde güvenli bölgelere gönderilmesine karar verilmiş ve konu hakkında karar alınması için Sadarete başvurulmuştur (BOA, BEO. 4323/324170, 19.11.1914; ATASE, BDH. K. 277, D. 399, F. 1136-001-005, 21.11.1915). Bunun üzerine durum Meclis-i Vükelâ'ya sevk edilmiş ve burada, düşman devletlerin vatandaşlarının sahiller, hudutlara yakın mıntıklar ve şimendifer güzergâhlarında ikamet edemeyecekleri kararı alınmıştır. Bu tarz şahısların bulunmaması gereken yasak bölgeler ise Karadeniz sahilindeki Trabzon, Kastamonu vilayetleri, Boğaziçi ve Çanakkale Boğazları, İstanbul, Edirne, Bursa vilayetleri, Adalar Denizi sahili ve bunun çevresindeki İzmir, Konya, Adana, Halep, Şam, Beyrut vilayetleri ve bütün Kızıldeniz sahilleri, Yemen, Basra, Bağdat, Musul, Van ve Erzurum vilayetleri olarak belirlenmiştir. Belirtilen arazilerde bulunanların hemen ülkenin iç kısımlarına sevklerine karar verilmiş ve sürgünün uygulanması Dahiliye Nezaretine bırakılmıştır (BOA, MV. 195/12, 6 Muharrem 1333/12 Teşrinisani 1330; BOA, BEO. 4323/324170, 25.11.1914; ATASE, BDH. K. 3644, D. 189, F. 009-01, 30.11.1914; Çetin, 2013: 78).

II. Şube, sürgün kararının uygulanmasını yakından takip etmiş ve savaşın idare merkezi olan İstanbul'da düşman devletlerinin vatandaşlarının bulundurulmamasına özen göstermiştir. Bu bağlamda Enver Paşa, Şubat 1915 başında, payitahtta bulunan düşman devlet vatandaşlarının sayısının ve bu şahıslardan hangilerinin İstanbul'da bulundurulmalarında mahzur olup olmadığının bildirilmesini ve sürgün edilenlerin nerelere gönderildiklerine dair listenin hazırlanarak gönderilmesini Dahiliye Nezaretinden istemiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 10/5, 2.02.1915). Bunun üzerine Dahiliye Nezareti, düşman devletlerin vatandaşlarından şüpheli bulunanlar ve kadınları fuhşa teşvik ile gayrimeşru şekilde maişet temin etmelerinden dolayı 5 Kasım 1914'ten 9 Ocak 1915'e kadar İstanbul'dan hudut haricine veya ülke içine sürgün edilenlerin isimleri ve sevk edildikleri mahaller hakkında Polis Müdüriyetinin hazırladığı iki adet defteri göndermiştir. Buna göre 95 Rus, 4 İngiliz ve 2 Fransız sınır dışı edilmiştir. Ayrıca 57 Rus, 18 İngiliz, 12 Fransız, 5 Karadağ ve 3 Sırp ülke içine sürgün edilmişlerdir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 10/5, 15.02.1915). Sürgünlerin farklı zamanlarda gerçekleşmesini istihbarat açığı olarak gören Enver Paşa, bundan sonra sevk edileceklerin birlikte gönderilmesini istemiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 10/5, 23.02.1915).

II. Şube'nin özellikle güvenlik açığının en fazla yaşanacağını düşündüğü sahil bölgeleri üzerinde hassasiyetle durmuştur. Bu bağlamda II. Şube'den 5 Ocak 1915'te Dahiliye Nezaretine gönderilen tahriratta, Akdeniz ve Karadeniz sahillerinde bulunan düşman devlet vatandaşlarının ülke dışına veya memleketin içlerine sürgün ve nakilleri hakkındaki kararın ne dereceye kadar tatbik edildiğini, kalmış olanlar varsa tehirleniminin sebebini ve miktarını, şahısların tabiiyetlerinin anlaşılmasına lüzum görülmekte olduğunu belirterek konu hakkında bilgi talep etmiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 7/56, 5.01.1915). Buna, Heyet-i Vükelâ kararıyla düşman devlet vatandaşlarından yalnız zararlı olanlarının sevk edilerek diğerlerinin buldukları mahallerde bırakıldıkları, sadece Suriye havalisindeki vilayetlerde ve sancaklarda bulunan şahısların IV. Ordu Kumandanlığının emriyle Urfa'ya sevk edildikleri cevabı verilmiştir. Daha sonra ise böyle şahıslar hakkındaki kararın bir iki defa değiştiği için nerelerde ne miktarda buldukları hakkında tafsilat bulunmadığı açıklanmıştır. Ancak daha önceden bazı vilayetlerden böyle şahısların sayısının bildirildiği hatırlatılarak daha fazla malumat isteniyorsa mahallinden sordurulması için izin istenmiştir. Bu tahrirattan Anadolu'ya sevk edilen 7487 düşman devlet vatandaşı olduğu anlaşılmaktadır (BOA, DH.EUM.5.Şb. 7/56, 9.01.1915).

II. Şube, savaş bölgelerinde bulunan düşman devleti vatandaşlarını şüpheli gördüğü için bunların belirtilen mıntikalardan çıkartılmasını istemiş ve konuyu 16 Ocak 1915'te Dahiliye Nezaretine yazmıştır. Burada; donanmanın emniyetle harekâtı için sahilde ve özellikle boğazlarda bulunan düşman ülke vatandaşlarının dahile sevklerinin çok lüzumlu olduğunu, Çanakkale'de 144 kadar düşman devlet vatandaşının varlığının haber alındığını, her yönden mahzurlu olan şahısların ne sebeple ve ne görevle orada kaldıklarının bildirilmesini rica etmiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 9/3). Bunun üzerine Çanakkale Mutasarrıfı Murad Fuad Bey, bölgedeki şahısların kadın erkek sayısının toplam 144 kişiden oluştuğunu, bunlardan 103 tanesinin İstanbul'a sevk edildiğini, 22 kişinin ise harpten önce Amerika ve diğer yabancı ülkelere gittikleri yapılan tahkikattan anlaşıldığını açıklamıştır. Bölgede kalan 19 kişiden 18'inin kadın ve çocuklar, birinin ise Antovan isminde hasta bir kişi olduğunu belirtmiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 9/3, 18.01.1915). II. Şube ise Çanakkale'den İstanbul'a sevk edildikleri beyan edilen düşman devlet vatandaşlarından 103 tanesinin İstanbul'da mı alıkonulduklarına veya diğer münasip bir mahalle mi sürgün edildiklerine dair bilgi olmadığını, İstanbul'da kalmış iseler payitahttaki yabancıların adedinin artmış olacağından dolayı bundan meydana gelebilecek zararlar hakkında Dahiliye

Nezaretinin mütalaasını istemiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 9/3, 30.01.1915). Buna, Çanakkale'den gönderilen kişilerin bir kısmının dahile sevk edildiğini, İstanbul'da bulunanların nüfusunun 4 bin kişiyi aşmasından dolayı İstanbul'da ikametlerinin zararlı olabileceği için konu hakkında karar alınması gerektiği cevabı verilmiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 9/3, 3.02.1915).

Savaşın ilerleyen dönemlerinde sahil mıntıklarında düşman devlet vatandaşları ikamete devam etmişlerdir. Nitekim II. Şube'den 9 Ekim 1917'de Emniyet-i Umûmiyeye, Kırkkilise'de (Kırklareli) Rus vatandaşlarının ikamet ettiğinin öğrenildiği, Osmanlı Avrupası'nın tamamında düşman devlet vatandaşlarının ikamet etmesinin muvafık olmadığı ve bunların diğer mahallere nakilleri hususunda seri olarak harekete geçilmesi gerektiği bildirilmiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 48/14). Buna, Edirne vilayetinde Fransız, İtalyan, Portekiz ve Rus vatandaşı olan 156 kişinin Anadolu'ya nakilleri hakkında Dahiliye Nezaretinin karar alması için Başkumandanlık Vekâletinden tebligat yapılması gerektiği, cevabı verilmiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 48/14, 27.10.1917; ATASE, BDH. K. 345, D. 395, F. 1382-001-136, 1.11.1917). Burada belirtilmesi gerekir ki Portekiz, Almanya'ya savaş ilân etmesine rağmen Osmanlı Devleti'ne karşı durumu açıklığa kavuşmamıştır. Bununla beraber İstanbul Portekiz Konsolosluğunun işlemlerini durdurması ve iki ülke arasındaki ilişkilerin kesilmesi padişah iradesi gereğince savaş ilânı olarak kabul edilmiştir (BOA, HR.SYS. 2119/29, 4.07.1917), Bu sebeple Portekiz vatandaşları da Anadolu'ya nakledilmişlerdir.

Osmanlı idaresi şüpheli düşman vatandaşlarını ülke içinde sürgüne göndermeye devam ettiği sırada düşmana casusluk etme ihtimali az ve askerî amaçlarla kullanılması güç olan şahısları sınır dışı etmiştir. Bu bağlamda Enver Paşa, İngiliz ve Fransız vatandaşlarından ruhaniler ile ülke dışına çıkmalarında zarar görülmeyen yaşı 16'dan aşağı ve 50'den yukarı olanların, bu iki yaş dâhilinde hasta ve engelli olanların savaş devam ettiği sürece Osmanlı ülkesine geri dönmek şartıyla ülke dışına çıkarılmaları için emir verilmesini Dahiliye Nezaretinden rica etmiştir. Ayrıca İtilaf Devletlerinin elinde belirtilen duruma uyan Osmanlı vatandaşlarının mübadele edilmesi için tarafsız ülke olan Amerikan Elçiliğinin aracılık etmesi amacıyla Hariciye Nezaretinin teşebbüse geçeceğini de ilave etmiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 17/2, 21.04.1915; ATASE, BDH. K. 277, D. 399, F. 1136-001-066, 22.04.1915). Bunun üzerine Dahiliye Nezareti, mülki kurumlara belirtilen şartlara uygun olan kişilerin ülke dışına çıkmalarına izin verildiğine dair şifreli telgraflar göndermiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 17/2, 24.04.1915). Ancak mütekabiliyete uyulmadığı için kısa sürede bu kararın uygulanması durdurulmuştur. Nitekim Enver Paşa, İngiltere ve Fransa ülkelerindeki Osmanlı tebaasına ait listelerin Amerikan Elçiliğinden gelinceye kadar adı geçen ülkelerin vatandaşların yurt dışına çıkmalarının geçici olarak durdurulması gerektiğini Dahiliye Nezaretine yazmıştır. Bu arada Rusya ile belirtilen şartlardaki şahısların değişimi için henüz savaşa girmemiş olan İtalyan Elçiliğiyle iletişime geçileceği de ifade edilmiştir (ATASE, BDH. K. 277, D. 399, F. 1136-001-072, 2.05.1915); BOA, DH.EUM.5.Şb. 17/2, 3.05.1915).

Osmanlı topraklarından sürgün veya sınır dışı edilen düşman devletlerin vatandaşlarının kayıtları II. Şube'de tutulmuştur. Bu bağlamda II. Şube müdürü Binbaşı Şevket Seyfi (Düzgören) Bey, Dahiliye Nezaretinden, Suriye ve Halep'te bulunan düşman devletlerin zararlı vatandaşlarının Urfa'ya ve İzmir ve civarındakilerin de dâhile şimendifer güzergâhından uzak mahallere sürgünlerinin IV. Ordu ve IV. Kolordu kumandanlarına yazıldığını belirttikten sonra sevklerin hızlandırılması ve her bir düşman devlet vatandaşından kaç kişinin, ne zaman, nereye gönderildiğinin peyderpey bildirilmesi hususunun vilayetlere emredilmesini istirham etmiştir (ATASE, BDH. K. 277, D. 399, F. 1136-001-077, 25.05.1915). Benzer şekilde Sirkeci'de bulunan Şark Demiryolları Askerî Hat Komiserliğinin Karargâh-ı Umûmî Erkân-ı Harbiye Riyasetine 24

Mart 1915'te gönderdiği tahriratta, emirleri üzerine Harbiye Nezaretinden bir tebliğ gelinceye kadar Kaleli Boğazında tevkif edilen ve gözaltına alınması Kaleli Boğazına ve Edirne Hudud Kontrol Zabıtlığına telgrafla bildirilen ve 8 numaralı yolcu treniyle hudut dışına gönderilen İngiliz vatandaşlarından 24 kişinin isimlerinin takdim edildiğini ve durumun adı geçen kurumlara da yazıldığı belirtilmiştir. Bu kayıtlar saklanması için II. Şube'ye gönderilmiştir (ATASE, BDH. K. 277, D. 399, F. 1136-001-056).

Sürgüne gönderilenler hakkında alınan yeni kararlar II. Şube'nin iznine bağlı olmuştur. Bu bağlamda IV. Ordu Kumandanlığına ve İzmir'deki 4. Kolordu Kumandanlığına 27 Mayıs 1915'te gönderilen tahriratta, sürgün edilecek düşman devletlerin vatandaşlarından kendi arzularıyla kadın ve çocuktan oluşan ailelerini ayrıldıkları mahallerde bırakmak isteyenlere izin verilebileceği bildirilmiştir (ATASE, BDH. K. 277, D. 399, F. 1136-001-081). Benzer bir durum sonbahar 1915'te ortaya çıkmıştır. Nitekim Dahiliye Nezareti, Sadarete başvurarak, savaşın başlangıcında Meclis-i Vükelâ kararına göre düşman devletlerin vatandaşlarının ülke dışına çıkmalarının yasaklandığını ve şimdiye kadar uygulandığını açıklamıştır. Ancak bu kaydın bir kararı bulunmadığı için bazı müracaatlar üzerine kadınlarla çocukların ülke dışına çıkmalarına izin verildiği anlaşıldığından konu hakkında karar alınması gerektiği ifade edilmiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 17/2, 12.09.1915). Bunun üzerine Enver Paşa, düşman devletlerin vatandaşı kadınlarla 15 yaşından küçük çocukların Osmanlı topraklarının dışına çıkmaları için izin verildiğini bildirmiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 18/34, 16.09.1915).

II. Şube, sürgün olarak gönderilenlerin yerlerinin değiştirilmesine izin vermemiştir. Bu bağlamda İzmir'e gönderilen İtalyan vatandaşı 65 yaşındaki Eleonora Caffieo, Amerikan Elçiliği aracılığıyla yaşının ilerlemesi bahanesiyle İstanbul'da bulunan ailesinin yanına gönderilmesini talep etmiştir. Bunun üzerine II. Şube, düşman devlet vatandaşlarının bir yerden diğer bir yere nakillerinin mahzurlu olduğunu belirterek buna izin vermemiştir (BOA, HR.SYS. 2131/9, 20.07.1916).

Savaşın ikinci senesinde yeni bir kanun çıkarılmış ve Osmanlı Devleti'nin hemen her noktasında yaşanabilecek casuslukla mücadele orduların yetkisine bırakılmıştır. Bu bağlamda 27 Mayıs 1915'te "Vakt-i seferde icraat-ı hükûmete karşı gelenler için cihet-i askeriyece ittihaz olunacak tedâbir hakkında kanun" isminde 4 maddelik bir düzenleme yapılmıştır. Kanunun birinci maddesinde, sefer vaktinde ordu ve kolordu ve fırka kumandanları ve bunların vekilleri ve müstakil mevki kumandanları ahali tarafından herhangi bir suretle hükûmetin emirlerine, memleketin müdafaasına, asayişin muhafazasıyla ilgili icraat ve tertibata karşı muhalefet ve silahla tecavüz ve mukavemet görürlerse hemen askeri kuvvetle en şiddetli surette tecavüz ve mukavemeti esastan imha etmeye izinli ve mecbur oldukları açıklanmıştır. İkinci maddede, ordu ve müstakil ordu ve fırka kumandanlarının askerî gerekliliklerden dolayı veya casusluk ve hıyanetlerini hissettikleri köy ve kasaba ahalisini münferiden veya tamamen diğer mahallere sevk ve iskân ettirebilecekleri ifade edilmiştir. Üçüncü maddede kanunun neşrinden itibaren geçerli olduğunu belirtilmiştir. Son maddeye göre ise kanunun uygulanmasına Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı memur edilmiştir (BOA, İ.MMS. 196/33, 13 Receb 1333/14 Mayıs 1331).

Taşradaki düşman devletlerin vatandaşlarının sürgüne gönderilmesinde mülkî idareciler, askerî idareden izin almışlardır. Nitekim İzmir Valisi Rahmi Bey, 26 Ağustos 1917'de V. Ordu Kumandanlığına gönderdiği tahriratta, İzmir'de Muallim Nikolayeviç Pantale Evnin, casusluk için plan yaptığı ve İtilaf Devletleri sempatzanı olduğundan dolayı şehirde ikametinin uygun görülmediği için şahsın askerî mıntika ve güzergâhları haricindeki mahalle sürgün edilmesini

Başkumandanlık Vekâletinin kararına atfen Dahiliye Nezaretinden bildirildiği için bu konuda gerekli askerî kararın alınarak, bildirilmesi talep edilmiştir (ATASE, BDH. K. 3452, D. 76, F. 34).

Burada şunu belirtmek gerekir ki, Dâhiliye Nezareti sürgüne gönderilecek veya sınır dışı edilecek şahıslar hakkında kendi tahkikatını yaptırmıştır. Bu bağlamda İzmit Mutasarrıflığına gönderilen tahriratta, İzmit Reji Amerikan Şirketinde müstahdem iki İngiliz'in Amerika'ya sevk olunacakları bildirildiğinden şahısların şüpheli veya casusluk edebilecek şahıslardan olup olmadıklarının tahkik edilmesi emredilmiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 5/5, 30.11.1914). Buna, bölgenin denizden ve karadan sevkiyat merkezi olduğu ve özellikle şimendiferin memleket dahilinden geçmesinden dolayı yörede yabancıların bulunmasının mahzurlu olduğu, beyan buyrulan İngilizlerin tütüncülükten başka işlerle de her tarafa sokulmakta olduklarından hareketleri şüpheli görüldüğü için sevk olundukları cevabı verilmiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 5/5, 1.12.1914).

Zorunlu göç uygulamasının sık sık uygulandığı bölgelerden biri Suriye olmuştur. Bölgede yetkileri elinde bulunduran Bahriye Nazırı ve IV. Ordu Kumandanı Ahmed Cemal Paşa, İstanbul'a yazdığı bir tahriratında bölgeden yapılan sürgünleri açıklamıştır. Bu bağlamda, Suriye'deki casusların çoğunluğunun düşman devlet vatandaşı olduğunu, bunların memleketi terk etmelerine veya memlekette serbest kalmalarının uygun olmadığından ruhaniler ile 18 yaşından küçük çocuklar hariç, diğerlerinin Urfa'ya sevkini ve bunların dışında kalanlarının Şam, Halep gibi merkezlerde toplanmasına lüzum gördüğünü, vilayetlere böylece emir verdiğini açıklamıştır. Cemal Paşa, bundan sonra alınan tedbirin Suriye'nin durumundan dolayı bir zaruret olduğunu, şahısların buna layık olduklarını, Dahiliye Nezaretinden vilayetlere muhalif bir emir verilmemesinin Nazır Beyefendi'ye tebliğinin rica edildiğini, dahile sevk edilecek bütün şahısların düşman devletlerin uluslararası hukuka aykırı eylemlerine karşı rehin olarak elde tutulacağını açıklamıştır. Bundan sonra Cemal Paşa kararlarına Beyrut Amerika konsolosunun karşı çıktığını, konsolosun kendisiyle hiçbir resmî münasebeti olmadığını, alacağı tedbirler hakkında sadece Amerikan Elçiliğine arzuhal edebileceği cevabını verdiğini, ayrıca konsolosa gerekli uyarının elçiliği aracılığıyla yapılmasını rica etmiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 83/18, Tarihsiz; Kılıç, 2019: 74; Sonat, 2014: 22). II. Şube de Cemal Paşa'nın aldığı tedbirlerin Karargâh-ı Umûmî tarafından uygun görüldüğünü ve bunlardan zerre kadar değişiklik yapılmaması gerektiğini Dahiliye Nezaretine yazmıştır (BOA, DH.EUM.5.Şb. 83/18, 23.12.1914). Bu tahriratın üzerinden 6 ay geçtikten sonra bile bölgedeki sürgünler devam etmiştir. Bu bağlamda Enver Paşa, memleketin emniyeti noktasından görülen lüzum üzerine IV. Ordu mıntıkasında bulunan bütün düşman devlet vatandaşlarının istisnasız olarak Urfa'ya sevk edildiğini, yalnız hastalar ve seyahat etmeye gücü yetmeyecek olanlarla bunlara bakılması için gerekli olan kişilerin bölgede bırakıldığını Dahiliye Nezaretine yazmıştır (BOA, DH.EUM.5.Şb. 14/24, 22.06.1915).

Beyrut, sürgünün uygulandığı yerlerden biri olmuştur. Bu bağlamda Beyrut Vilayeti, Dahiliye Nezaretine gönderdiği telgrafında; Beyrut'taki düşman devlet vatandaşlarının tamamının muhafaza altında Şam'a gönderilmesinin IV. Ordu Kumandanlığından 6 Kasım 1914'te istendiğini, Şam'a gönderilenlerin adedinin bildirildiğini, kumandanla görüşmek için Şam'a giden bölge valisinden sürgün tedbirinin uygulanmasının zaruri olduğu haberinin geldiğini, buna göre Beyrut'taki bütün düşman devlet vatandaşlarının gönderileceğini, buna karşılık Meclis-i Vükelâ'da sadece casuslukla şüpheli kişilerin gönderileceği belirtildiğinden dolayı durumun IV. Ordu Kumandanına arz edilmesi gerektiğini belirtmiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 5/56, 8.11.1914). Bunun üzerine Dahiliye Nezareti, eski tebligata göre bu kişilerden casusluk yapması

muhtemel zararlı şahısların sevki lazım geldiği ve diğerlerinin buldukları mahalde kalmalarına izin verildiği cevabını iletmiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 5/56, 6.12.1914). Vilayet ise henüz kimseyi sevk etmediği gibi Heyet-i Vükelâ'nın kararı hakkında izahat istemiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 5/56, 7.12.1914). Bunun üzerine casusluk şüphelileri dışında olanların yerlerinde bırakılması tekrar vurgulanmıştır (BOA, DH.EUM.5.Şb. 5/56, 9.12.1914). Burada belirtmek gerekir ki, merkezî hükûmetin fikrinin değişmesinde Amerikan Elçisi Morgenthau'nun Dahiliye Nazırıyla görüşmesi etkili olmuştur (BOA, DH.EUM.5.Şb. 5/56, 6.12.1914). Çünkü Ahmed Cemal Paşa'nın bütün düşman devletler vatandaşlarına uygulamayı düşündüğü sürgün sadece zararlı şahıslar olarak değiştirilmiştir. Bunun sebebi ise Osmanlı Devleti'nin Amerika ile bir siyasî kriz yaşamaktan kaçınmasıdır. Bu bağlamda müttefikleriyle birlikte hareket eden Osmanlı Devleti, Amerika ve İtalya devletlerinin İtilaf Devletleri kampında karşılarında olmamaları için onlarla siyasî bir krize düşmekten kaçınmıştır. Nitekim bu durum, Cemal Paşa'nın "...İtalyanları idare etmek emelinde bulunduğunuza göre" ifadesiyle merkeze yazdığı bir tahriratta vurgulanmıştır (BOA, DH.EUM.5.Şb. 83/18, 23.12.1914).

Yunanistan vatandaşları Osmanlı sahillerinden iç kısımlara sürgüne gönderilmişlerdir. Bunun sebebi ise 1 Temmuz 1917'den itibaren Yunanistan ile siyasî ilişkilerin kesilmesidir. Ancak sürgünden önce Yunan vatandaşlarına karşı alınan ilk tedbir seyahatlerine izin verilmemesi olmuştur (BOA, DH.EUM.3.Şb. 24/30, 4.07.1917). Bu sırada Enver Paşa, Dâhiliye Nezaretine gönderdiği tahriratında, Yunanistan'ın harp ilân etmesi halinde Yunan vatandaşlarıyla onlara mütemayil Rumlar hakkında askerî tedbir alınmasını münasip gördüğünü bildirmiştir. Nitekim Yunan vatandaşlarına diğer muhasımlar gibi muamele yapılmasını, yalnız Osmanlı sahillerinde bulunanların peyderpey ve muhafaza altında dahildeki uygun mahallere çekilmelerini, buralardan ve özellikle Adalar Denizi sahilinde münferit kalmış Rum köylerinin düşmanla temas ettikleri görülünceye kadar sadece sıkı bir tarassut altında tutulmasının şimdilik yeterli bir tedbir olduğunu, bu tedbirler tasvip edilirse durumun kumandanlarına yazılacağını, mülkî ve askerî görevlilerin nerelerden hangi miktardan şüpheli Yunanlıların çıkarılacağına karar vereceklerini, gözetim altına alınacak köyler hakkındaki malumatın peyderpey gönderileceğini, kendisinden emir almadıkça askerî birliklerin kendilerinden tahliye karar vermemelerini emredeceğini, tahliye için gerekli malumat toplandıktan ve orduların tahliye hususunda gösterdikleri zaruretler anlaşıldıktan ve Dahiliye Nezaretiyle mutabık kaldıktan sonra müşterek tedbir alınması için ordulara ve mülkiyeye gerekli emirlerin verileceğini, tahliyede münasebetsiz durumun engellenmesi için orduların takdir edeceği acil ve tehditkâr durumlar hariç emir almadıkça askeriyenin ve mülkiyenin kendiliklerinden bir teşebbüste bulunmamalarının emredilmesi gerektiğini belirtmiştir. Enver Paşa, bunun akabinde Dahiliye Nezaretinin mütalaasını istemiş ve durumun Hariciye Nezaretine yazıldığını da ilave etmiştir (BOA, DH.EUM.3.Şb. 24/30, 3.07.1917). Bu tedbirler Dahiliye Nezareti tarafından da uygun görülmüştür (BOA, DH.EUM.3.Şb. 24/30, 4.07.1917). Nitekim Enver Paşa, alınan kararların bir an önce uygulanması için askerî kurumlara gizli ibareli tahriratlar göndermiştir (DTA, BN. 575/22167, 7.07.1917; BOA, DH.EUM.3.Şb. 24/30, 9.07.1917).

Enver Paşa'nın tebliğine rağmen taşradaki birlikler, sürgün kararının uygulamasını mülkî kurumlardan istemişlerdir. Bu bağlamda Adana Valisi Cevdet Bey, ordu kumandanlığının vilayetteki bütün Yunanlıların Halep'e gönderilmesini bildirdiğini, durumun mülkî kurumlara tebliğ edildiğini merkeze yazmıştır (BOA, DH.EUM.3.Şb. 24/30, 4.08.1917). Ancak Dahiliye Nezareti, Yunanlılar hakkında Meclis-i Vükelâ'da alınan kararın tebliğ edileceğini bildirilerek henüz bir faaliyete geçilmemesi cevabını vermiştir (BOA, DH.EUM.3.Şb. 24/30, 4.08.1917).

Meclis-i Vükelâ, 1 Ağustos'ta Başkumandanlık Vekâletinin tezkiresini karara bağlamıştır. Buna göre, buldukları mahallerde kalmalarında askerî olarak mahzur olacak Yunanistan vatandaşlarından 17 ile 50 yaş arasındaki hasta olanlar hariç, dahilde münasip bir mıntıkaya gönderilmelerinin kararlaştırıldığını, bunların terk edecekleri emval ve emlâklarının idaresi için gerekli görülen sürenin bitiminden itibaren sevklerine başlanması hususunda Emniyet-i Umûmiye Müdürü ile Başkumandanlık Vekâleti tarafından seçilecek bir komisyon oluşturulacağını, komisyonun şahısların sevkleriyle, gönderildikleri bölgelerdeki inzibatlarının temin edilmesine ve çalışmaya muhtaç olanlara iş bulmaları için gerekli tedbirlerin alınmasıyla meşgul olacağı belirtilmiştir (BOA, MV. 209/4, 12 Şevval 1335/1 Ağustos 1333). Meclis-i Vükelâ kararında bahsedilen komisyon Eylül ayında oluşturulmuştur. Bu komisyona Başkumandanlık Vekâleti, Harbiye Nezaretî'nin Asayiş Şubesi Müdürü Binbaşı Emin Bey'le beraber Harbiye Dairesi Riyaseti Refakat Kâtibi Kemaleddin Bey'i tayin etmiştir (BOA, DH.EUM.3.Şb. 24/30, 3.09.1917).

Ekim ayında Enver Paşa, Yunan vatandaşlarının çalıştırılması gerektiğine dair aldıkları yeni kararı çok gizli olarak Dahiliye Nezaretine bildirmiştir. Bu bağlamda, Osmanlı Avrupası ile İstanbul, Hüdavendigâr vilayetleri ve Suriye kıtası hariç diğer vilayetlerde bulunan 17 ile 50 yaşları arasındaki sağlıklı Yunan vatandaşlarıyla Osmanlı tebaasından casusluk, siyasî şüpheli ve suçlu erkeklerin çalışmak isteyenlerin ayrılarak çeşitli hizmetlerde kullanılması için Karargâh-ı Umûmî emrine verilmeleri, çalışmak istemeyenlerin ise Nusaybin'e sevk edilmelerine karar verildiği halde bunun uygulanmasının Suriye'de tehir edildiği bildirilmiştir. Bundan sonra ise kararın uygulanması için gerekli emirlerin verilmesini ve çalışmak isteyenlerle istemeyenlerin adetlerinin bildirilmesi istenmiştir (BOA, BEO. 4489/336633, 10.10.1917). Fakat Dahiliye Nezaretî 23 Ekim 1917'de Sadarete gönderdiği tahriratta, Başkumandanlık Vekâletinden Yunanların sürgün edilmesine dair icraatın başka zamana ertelendiği şeklinde bilgi verildiği bildirilmiştir (BOA, DH.EUM.3.Şb. 24/30). Bunun üzerine Meclis-i Vükelâ, 23 Ekim 1917 tarihinde konu hakkında bir karar almıştır. Bu bağlamda Yunan vatandaşlarının buldukları mahallerde ikametlerinde bırakılmasının ancak askeriyenin mahzurlu ve tehlike gördüğü şahısların dahile sevklerinin münasip görüldüğünü belirtmiştir (BOA, MV. 209/94, 7 Muharrem 1336-24 Teşrinievvel 1333; BOA, BEO, 4489/336633, 28.10.1917; BOA, DH.EUM.3.Şb. 24/30, 30.10.1917).

Kasım ayında Dahiliye Nezaretî, gerekli hazırlığın yapılması için sevk mahallerinin ve gönderilecek şahısların bildirilmesini Başkumandanlık Vekâletinden talep etmiştir (BOA, DH.EUM.3.Şb. 24/30, 5.11.1917). Nihayet Dahiliye Nezaretinin talep ettiği bilgileri vermek için oluşturulan komisyon çalışmasını tamamlamış ve bir genelge yayınlanmıştır. Buna göre, sürgüne gönderilecekler 4 kafiye ayrılmış ve kış basmadan hemen sevklerine başlanması istenmiştir. Sevk kafielerinde kimlerin bulunduğu ve sürgün bölgeleri de belirtilmiştir.

Birinci kafiye: Osmanlı sahillerinde yasak mıntikalarda bulunan 17-50 yaşları arasındaki Yunanlılar,

İkinci kafiye: Osmanlı sahillerinin civar vilayet ve livalarda aynı yaşlardaki Yunanlılar,

Üçüncü kafiye: Belirtilen vilayet ve livalardaki Yunanlılardan 17-50 yaş dışında casusluk etmesinden şüphelenenler,

Dördüncü katile: Genellikle yasak ve askerî mıntikalarda Rum unsurlarından casuslukla ve siyasî olarak şüpheli görülenler ve suçlular.

Şahıslar, dahildeki şimendifer hatlarından 20 km uzak aşağıda belirtilen mevkilere iskân edileceklerdir:

Tablo 1: Sürgünlerin İskân Edileceği Bölgeler

İskân Edilen Bölge	İskân Edilecek Bölge
Canik-Bolu	Ankara vilayeti
İzmir	Eskişehir livası
Çanakkale, Balıkesir	Hüdavendigâr Vilayeti
Aydın	Kütahya, Karahisar, Isparta livaları
Teke, Silifke	Konya Vilayeti
Adana	Mersin Sancağı

Talimatın sonunda çalışmak isteyenlerin durumları ve bir an önce sevke başlanması gerektiği açıklanmıştır. Bu bağlamda birinci iskân mıntikasına nakilleri uygun bulunanların ve askeriyenin işlerinde çalışmak isteyenlerin ayrılmasına, talimata göre garnizonlara veya çalışma mıntikalarına sevklerine karar verildiğini, bu konuda mahallî memurlarla müzakere edilerek komisyonun hazırladığı sevkîyatın maddelerine riayet edilerek sevke başlanması gerektiğini, bunun için Dahiliye Nezaretinden mülkiye memurlarına gereken emrin yazıldığını, her sevk kafilesinin başlangıç ve bitiş tarihleriyle, katilelerdeki şahısların hangi kaza ve mıntikalarda iskân edildiklerinin bildirilmesi emredilmiştir (BOA, DH.EUM.3.Şb. 24/30, 30.11.1917; ATASE, BDH. K. 3470, D. 146, F. 011-06, 3.12.1917).

Yunan vatandaşlardan kaç kişinin sürgün edildiğine dair bazı bilgiler kaydedilmiştir. Nitekim Temmuz 1918 tarihli bir belgeye göre savaşın başından itibaren 1312 Yunan vatandaşı emniyetli bölgelere göç ettirilmiştir. Burada son olarak belirtmek gerekir ki bu belge, Osmanlı idaresinin Yunan vatandaşlarına zorluk çıkarmasını bahane ederek, Yunanistan topraklarında bulunan Osmanlı tebaasına karşı uyguladığı zulme karşı kullanılması için kaleme alınmıştır (BOA, HR.SYS. 2093/18, 17.07.1918).

3. Azınlıkların Sahillerden Çıkarılması

Savaş sırasında Osmanlı sahillerinden kaldırılan diğer bir grup azınlıklar olmuştur. Azınlıklar düşmana casusluk yapmalarının yanı sıra eşkıyalara yardım ve yataklık yapmışlardır. Bu bağlamda azınlıklarının yoğun olarak ikamet ettikleri Marmara sahillerinde bulunan zararlı unsurların temizlenmesi bütün savaş boyunca Osmanlı idarecilerinin en önemli mesailerinden biri olmuştur. Nitekim Dahiliye Nezareti, 12 Nisan 1915'te Edirne Vilayetine, İnöz (Enez) kazasının Çavuş ve Yenice köylerinde yaşayanların bir an önce oralardan kaldırılmasının V. Ordu Kumandanlığının istediğini, bu köylerin sakinleri Rumlardan oluşuyorsa vilayet dahilinde münasip görülecek mahalle nakledilerek iskân edilmesini emretmiştir (BOA, DH.ŞFR. 51/272). Bu kararın alınmasındaki sebeplerden biri V. Ordu Kumandanlığına yazılan rapordan anlaşılmaktadır. Fransız denizaltısının saldırısına uğrayan Doğan vapurundaki 16. Fırka Ağırılık Kumandanı tarafından kaleme alınan raporda, düşman denizaltılarının Marmara Adası bölgesinde dolaştıkları ve bölgedeki gayrimüslimlerden yardım gördükleri ifade edilmiştir (ATASE, BDH. K. 3437, D. 21, F. 013-01, 15.05.1915). V. Ordu gibi I. Ordu da sahillerdeki azınlıkların tahliyesini talep etmiştir. Nitekim I. Ordu, Marmara adaları ve sahillerindeki gayrimüslimlerin düşmana yardım ettikleri için bölgeden tahliye edilmeleri gerektiğini belirttikten sonra konu hakkında Menzil Müfettişinden aldığı bir raporu merkeze göndermiştir

(ATASE, BDH. K. 3437, D. 21, F. 019, 13.06.1915). Nihayet 15 Haziran'da Edirne Vilayetine, sahildeki Rumların düşman denizaltılarına yardım ettikleri sabit olduğu için Gelibolu yarımadasında olduğu gibi Marmara'nın kuzey sahilindeki köylerde de -özellikle Şarköy, Mürefte ve Ganos- Rumların tahliyesine karar verildiği bildirilmiştir (ATASE, BDH. K. 3437, D. 21, F. 020). Çok geçmeden tahliye edilecek bölgeler genişletilmiştir. Bu bağlamda Dahiliye Nazırı Talat Bey, Marmara havzası sahilinde ve sahilden bir saat mesafede bulunan köylerde sakin Rum halkın dahile sevk edilmesini Başkumandanlık Vekâletinin kesin olarak istediğini belirttikten sonra mülkî idareye buna göre hareket etmesini emretmiştir (BOA, DH.ŞFR. 54/118, 23.06.1915; Özdemir, 2007: 67).

Mülkî idareler arasında yazışmalar devam ettiği sırada Gelibolu Mutasarrıflığı çok önemli bir problemi V. Ordu'ya yazmıştır. Bu bağlamda Mürefte ve Şarköy sahillerindeki Rumların düşman denizaltılarının Marmara'da barınmalarına yardım ettiklerinden dolayı onların da nakilleri hakkındaki V. Ordu Kumandanlığının emrinin ifasının Dahiliye Nezaretinden tebliğ edildiğini, buna göre ahalinin harekete hazır bir halde bekletilmesinin vilayetten bildirildiğini, ancak her iki iskelede istihdam edilen Rum kayıkçıların düşman denizaltılarına yardım ettiklerini, bu iskelelere Müslüman kayıkçılar gönderilmezse yaralılarla ahalinin bölgeden ayrılmasının zor olacağı, Mürefte ve Şarköy sevkياتında istihdam edilen Rum askerî kayıkçıların amele taburlarına nakledilerek ülkenin selameti için Müslüman askerî kayıkçıların tayin edilmesini ve bu konuya fevkalade ehemmiyet verilmesini talep etmiştir (ATASE, BDH. K. 3437, D. 21, F. 026-01, 30.06.1915).

Marmara sahillerinde ikamet eden gayrimüslimlerin casusluk hadisesine karıştıklarıyla ilgili raporlar Ağustos 1915'te devam etmiştir. Bu bağlamda V. Ordu Menzil Müfettişliği, düşman denizaltılarının Şarköy, Marmara Adası ve civarlarında görülmesi üzerine Keşan Merkez Nokta Kumandanlığının görüşlerini sormuştur. Nokta Kumandanı Binbaşı Kâzım Bey tarafından kaleme alınan raporda, Şarköy ve Tekirdağ (Tekirdağ) arasındaki bölge ve Marmara Adası sakinlerinin düşman denizaltılarına her türlü yardımda bulduklarını, düşmanların bu denizaltılarla uzun zamandır Marmara havzasında faaliyet gösterdikleri, Tekirdağ ve Şarköy'de iki gece kaldığı sırada, Tekirdağ'ında silahlı balıkçıların tarassuduna rağmen bir sandalın denizaltıya yanaştığının görüldüğünü ve bunların takipten yakalarını kurtardıklarının arkadaşlarından duyulduğu açıklanmıştır. Bunun akabinde Kâzım Bey müşahedelerini kaydetmiştir: "Şarköy'de bulunduğu ilk gece Posta komiserini telaşla Jandarma kumandanını ararken gördüm. Niçin aradığını sorunca, Ereğli ciheti ile Şarköy arasındaki bir köyde helyosta ile haberleşildiği ihbar edildiğinden süvari jandarması gönderilmesi talebinde bulunacağını söyledi. Ehemmiyet ve nezaketçe çözülmesi mümkün olmayan bu meselenin hâlli ve tahkiki bir süvari jandarmasının sorumluluğuna bırakılıyordu. Bu olaydan ve orada bulunduğum müddet zarfından müşahedelerimden Şarköy'den Tekirdağ'a kadar sahilin en mühim kısmında bugünkü tedbirlerin maksadı kesinlikle oluşturamayacağı açıktır. Memleketin selameti için burada yapılması elzem olan ilk ve son tedbir tahliyeden ibarettir. Eğer bu husus da mümkün olmazsa her köy ve nahiyede lisanlarına vâkıf şahıslar ikamet ederek sahilin tarassut edilmesi ve süvari müfrezeleri ile şiddetli bir kontrol altında bulundurulması gereklidir." (ATASE, BDH. K. 3437, D. 21, F. 019-02, 12.08.1915).

Menzil Müfettişliği, Binbaşı Kâzım Bey ile aynı fikri paylaşmamıştır. Bu bağlamda V. Ordu'ya yazılan raporda; Tekirdağ'dan güneye doğru bütün Marmara sahilinde hiçbir tedbir alınmadığı ve buralarda hiçbir kuvvet bulunmadığı, menzilin 300 kişiden oluşan sahra jandarmasının

menzil hatları üzerine dağılarak sevkiyatla uğraştığı, denizaltıların takibi için alınmış bahriye tedbirlerine güvenilemeyeceği, sahillerdeki zararlı unsurların düşmana yardımları engellenmezse tedbirlerin çok az etkili olacağı açıklanmıştır. Bundan sonra ise Tekirdağ'ın menzil mıntikasından çıkarıldığını, o havalinin inzibatından Edirne Vilayetiyle 3. Kolordu Kumandanlığının sorumlu tutulması gerektiğini ve gerekli görülecek başka tedbirlerin alınması için ilgililere emir verilebileceği arz edilmiştir. Bu raporun sonundaki bir ifade V. Menzil Müfettişliğinin durumu göstermektedir: "Bir çaremiz kalıyor. O da bu sahillerdeki köylerde lazım gelenlerin tahliyesi." (ATASE, BDH. K. 3437, D. 21, F. 019-01, 12.08.1915).

Yunanistan'ın Birinci Dünya Savaşı'na girmesi ihtimali Osmanlı sahillerinde yaşayan Rumların hareketliliğine sebep olmuştur. Bu sebeple, özellikle Yunanistan'a yakın sahillerde bulunan Rumların ülke içine göç ettirilmesini askerî idare mülkiyeden talep etmiştir. Nitekim Edirne Valisi Zekeriya Bey, 10 Eylül 1916'da Dahiliye Nezaretine gönderdiği tahriratında; Yunanistan'ın vaziyetinin şüpheli bir hale gelmiş olmasından dolayı vilayet ve dahil sahillerindeki Rumlardan düşmana yardım etme ihtimali olanların başka mahallere nakilleri hakkında hazırlıkta bulunulmasını Başkumandanlık Vekâletinin emrine atfen I. Ordu Kumandanlığından tebliğ edildiğinin Ahz-ı Asker Riyasetine bildirildiğini, ancak henüz bu konuda Dahiliye Nezaretinin vilayete bir emir vermediğini belirtmiştir (BOA, DH.ŞFR. 531/76). Buradan anlaşıldığına göre Başkumandanlık Vekâleti, Dahiliye Nezaretine haber vermeden doğrudan mülkî kurumlara yazarak, azınlıkların tahliye edilmesini istemiştir. Nitekim Başkumandanlık Vekâletinin tespiti doğru çıkmış ve Yunanistan 26 Haziran 1917'de İttifak Devletlerine savaş ilân etmiştir (Uçarol, 1985: 404).

Marmara sahillerinde casusluğun önlenemediği, V. Ordu Kumandanı Liman von Sanders Paşa'nın 24 Mart 1917'de Başkumandanlık Vekâletine gönderdiği tahriratından anlaşılmaktadır. Liman Paşa, 17. Kolordu Kumandanlığının tahriratından ve Şubat 1917'de Ayvalık'ta Dimitri namında bir Rum'un helyosta ile aldığı anlaşılan mektuptan İtilaf donanmasının Küçük Asya sahillerine taarruz edeceğinin ve Venizelos kıtalarının yakın sahillere bir teşebbüste bulunacaklarının anlaşıldığını belirtmiştir. Liman Paşa bundan sonra bölgeden yapılan sürgünlere rağmen casusluğun önüne geçilemediğini ve Ayvalık Rum ahalisinin tahliyesinin 17. Kolordu'ya emredildiğini ve durumun Karesi Mutasarrıflığına da yazıldığını ifade etmiştir (ATASE, BDH. K. 3450, D. 68, F. 043; Sanders, 2011: 198-199). Bunun üzerine Dahiliye Nezareti, şüpheli unsurların sürgüne gönderilmesi için yapılması gerekenleri Karesi Mutasarrıflığına yazmıştır. Bu bağlamda Dahiliye Nezareti, V. Ordu'nun zorunlu askerî sebeplerden dolayı Ayvalık'ın tahliyesi için ısrar ettiğini, Ayvalık'tan dahile nakil olunacak Rumların kaybına kesinlikle imkan verilmemesini, mutasarrıflığın alacağı talimata uygun olarak İstanbul'dan gönderilecek memurlar ulaşınca kadar Muhacirin Müdürü Hasan Bey'in hemen Ayvalık'a gönderileceğini, yardıma ihtiyacı olanlara Seferberlik Tahsisatından iaşelerinin temin edilmesini, yağmaya ve tecavüzlere kesinlikle meydan verilmemesini, bu yolda harekete cüret edenlerin derhal cezalandırılmasını, Liman Paşa ile bizzat görüşerek bölgeden çıkarılacak ahalinin girişi yasak mıntika dışında istedikleri yöreye gitmekte serbest bırakılmalarının iaşe ve siyasi olarak uygun gördüklerinin tebliğ edilmesini yazmıştır (BOA, DH.ŞFR. 74/299, 29.03.1917).

Sürgüne gönderilenler arasında Osmanlı kurumlarında yöneticilik yapan şahıslar göze çarpmaktadır. Nitekim Adliye Nezaretinden 8 Nisan 1915'te Dahiliye Nezaretine gönderilen tahriratta, Şile Belediyesi eski başkanı Dimitraki Efendi ile önde gelen Rum cemaatinden 15

şahsın iki aydır tevkifhaneye çevrilen bir hanede jandarma bölük kumandanlığının gözetiminde bulunmalarının sebebi sorulmuştur (BOA, DH.EUM.3.Şb. 28/12, 8.04.1915). Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti, Başkumandanlık Vekâletinin içinde bulunan durum dolayısıyla sahillerde mümkün mertebe casusluğun engellenmesini istediği için sahillerde ikamet eden Rumlardan şüpheli görülenlerinin Zabıta Nezareti gözetimine aldırıldığını ve bunlar arasında Şile'de Dimitraki Efendi ile daha birkaç şahıs hakkında da bu tedbirin uygulandığını ve şahısların girilmesi yasak mıntıkların dışına çıkarılmasına karar verildiği cevabını vermiştir (BOA, DH.EUM.3.Şb. 28/12, 21.04.1915).

Akdeniz sahilleri, azınlıkların düşmana yardım ettiği bölgelerden biri olmuştur. Nitekim Halep Vilayetinin 19 Mayıs 1916 tarihli tahriratında; İskenderun'daki Arsuz nahiyesine bölge sakinlerinden birinin casusluk yapması için Fransız torpidosuyla Kıbrıs'tan getirildiği ve şahsın ele geçirildiği açıkladıktan sonra ordunun talebi üzerine Âliye Divan-ı Harbine gönderildiği belirtmiştir. Böylece bölge halkının düşman tarafında casusluk ettiğinin kanıtlandığından dolayı nahiyenin tahliye edilerek vilayetin diğer kısımlarına ikamet etmelerine askeriyenin karar verdiği ifade edilmiştir. Bunun yanında nahiyeye halkının emlaklerinin mahalli hükûmetin koruması altına alınması gerektiği de ilave edilmiştir (BOA, DH.ŞFR. 520/49).

Azınlıkların casusluk hadisesine karıştığı bölgelerden bir diğeri de Karadeniz olmuştur. Nitekim bölgede casusluk yaptığı için yakalanan Müslümanlar ve azınlıklar hakkındaki durum, Trabzon Valisi Cemal Azmi Bey'den Dahiliye Nezaretine gönderilen şifreli bir telgrafta belirtilmiştir: "Giresun'da devam eden tahkikata göre casus olarak yakalananlar 3 Müslüman ve biri Osmanlı diğeri Rus vatandaşı olan 2 Rum'dur. Şahıslardan 3 Müslüman, Rus vatandaşı olan Rum, Şattarzade Şevket Bey vasıtasıyla ve kendilerinin Sibiryaya sürgün edileceği ve ailelerinin öldürüleceği tehdidiyle Rus kumandanı tarafından gönderilmişlerdir. Casuslar asker, mühimmat, erzak ve tahtelbahirler hakkında malumat toplamakla görevlendirilmişlerdir. Osmanlı tebaasından olan Rum, Rusya'ya kaçmaya teşebbüs etmiştir. Her iki Rum da Giresun meclis-i idare azalarından Kaptan Yorda'nın hanesinde yakalanmışlar ve tutuklanmışlardır. Şahıslar ellerinde bulunan evrakları ve parayı yakalandıkları sırada denize atmışlardır. Rum Metropoliti hakkındaki itham bu derecede değildir. Tahkikata devam olunuyor. Tamamlandığında şahıslar divan-ı harbe gönderilmesi için Sahil Grubu Kumandanlığına gönderilecektir." Bundan sonra Cemal Azmi Bey, Osmanlı tebaası olan Rumların maddî deliller olmadıkça dahile nakillerinin siyaseten uygun olmadığını ancak düşman devletlerin vatandaşlarının sahilden kaldırılmasının casusluğun azaltılması noktasından hayırlı olacağını belirtmiştir (BOA, DH.ŞFR. 522/105, 11.06.1916). Cemal Azmi Bey'in siyaseten caiz olmadığı şeklinde belirttiği durum, Osmanlı Rumlarının sahillerden kaldırılırlarsa Yunanistan'ın tarafsızlıktan çıkarak kendilerine karşı oluşan koalisyona katılma ihtimaliydi. Dolayısıyla bir askerî mecburiyet bulunmadığı takdirde Karadeniz sahillerindeki Osmanlı Rumlarının yerlerinde bırakılması gerektiğini ve bu duruma göre hareket edilmesi gerektiğini yazmıştır (BOA, DH.ŞFR. 526/108, 30.07.1916).

Karadeniz sahillerinde casusluk olayları savaş boyunca devam etmiştir. Bu bağlamda casusluğun önlenmesi amacıyla Karadeniz sahilinden içeriye gönderilecek Rumlar hakkında Başkumandanlık Vekâleti ve III. Ordu arasındaki görüşmeler sonucunda bir talimat yayınlanmıştır. Bu talimata uygun hareket edilmesi mülkî kurumlardan da talep edilmiştir. Buna göre, Rum köylerinden veya ahalisinden hangisinin ve kimlerin dahile sevk olunacağına askeriyenin karar vereceği, askeriyenin dahile sevkine lüzum gösterilen köy ahalisinin ve

şahısların sevklerinde bunların mümkün mertebe istirahat, iaşe ve iskânlarının hazırlanacağı, göç edenlerin can, mal ve ırzlarının korunacağı, sahil mıntikasından çıkarılacak olanların sadece şüpheli köylere ve şahıslara tatbik edilmesi lazım geldiği açıklanmıştır (BOA, DH.ŞFR. 72/148, 3.02.1917) Bunun yanında sürgün mahallerine de çeşitli emirler verilmiştir. Bu bağlamda Sivas Vilayetine, casusluk yaptıkları ortaya çıkarak askeriyeden gösterilen lüzum üzerine Trabzon'dan vilayet dahiline sevklerine teşebbüs edilen Rumların, bölgeye dağıtılarak iskânlarının temin edilmesi emredilmiştir (BOA, DH.ŞFR. 65/166, 8.07.1916). Bununla beraber bazı sahil kesimlerinden azınlıkların tamamının çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Kastamonu Valisi Atif Bey, sahilde bulunan Rumların daha önce dahile aldırıldığı için sahilde Osmanlı veya Yunan vatandaşı Rum bulunmadığını 7 Temmuz 1917'de merkeze yazmıştır (BOA, DH.ŞFR. 558/93).^a

Savaşın son senesi gelmesine rağmen sahillerde ikamet eden azınlıkların karıştığı casusluk olayları önlenememiştir. Casusluğun önlenmesi için Teke Mutasarrıflığının bir teklifi olmuş ve bu teklif 27 Şubat 1918'de merkeze iletilmiştir. Bu bağlamda Mutasarrıflık, Fransızların Paris zırhlısından casusluk amacıyla sahile çıktuktan sonra Fenike'de yakalanan casusa dair yapılan tahkikat sonucunda bir casusluk teşkilatının ortaya çıkartıldığını, teşkilatın ise Fenike ve Kaş kazası sahilindeki Andifli ve Kalamaki köylerinde bulunduğunu açıklamıştır. Bundan sonra sahil köyleri halkının büyük kısmının Rum olduğunu, bunların karşı sahilde bulunan Meis adasındaki Fransızlara firar ve iltihak ettiklerini, bu şahısların jandarma, polis işlerinde ve topçulukta istihdam edildiklerinin ortaya çıkarıldığını, bu firarilerin geceleri kayıklarla sahile yanaştıklarını, bölgede bulunan 4 köy halkının Hristiyan olmasından istifade ederek Osmanlı ülkesi ve Antalya'daki askerî vaziyet hakkında malumat topladıklarını, bu köylerde bulunanların casusluk için bölgede yaşamaya devam ettiklerini, bunların ikametlerine izin verilmesinin memlekete büyük zararları olacağı anlamına geleceğini, düşmanın bölgedeki Rumlardan her fırsatta istifade ettiklerini açıklamıştır. Akabinde köylerde adalar, Yunanistan ve Girit taraflarından gelenler aracılığıyla bir siyasî fikir oluşturulduğu, hatta ihtiyaç olmadığı halde köy nüfusuyla orantısız büyük kiliseler yapıldığı, bunun dışında tanzim ve inşa ettikleri bahçeler ve değirmenlerin siyasî amaçla kullanıldığı, bunların casuslarla birtakım rezillerle dolu olduğu belirtilmiştir. Mutasarrıflık bu durumun önüne geçilmesi için köylerin sakinlerinin hepsinin dahile tehcir edilmesi için askeriye nezdinde teşebbüse geçildiğini, ancak bu durumun ordu tarafından dikkate alınmadığını ifade etmiştir. Bundan sonra Mutasarrıflık alınması gereken diğer tedbirlerden bahsetmiştir. Nitekim Osmanlı hükûmetinin istikbale dair bir tedbir alması gerektiği için köylerde ikamet edenlerden düşmana firar edenler gibi geride kalanların hakkında da divan-ı harb tarafından şahsî emlâkleri hakkında kanunî muamele yapılması gerektiği, burada kalanların sahillerde bağ ve bahçeleriyle değirmenlerde yerleşenlerin hâl ve istikbâlde kesin olarak bu köylerden alakalarının kesilecek diğer bir mahal dahilinde iskân edilmeleri, bunlardan kalacak arazilerin ise Müslümanlardan ihtiyacı olanlara tahsis edilmesinin zaruri olduğu bildirilmiştir (BOA, DH.EUM.3.Şb. 28/63; Efiloğlu, 2011: 239).

Teke Mutasarrıflığının teklifine rağmen Dahiliye Nezareti, 26 Mayıs 1918'de Teke ve Menteşe Mutasarrıflıklarına birer şifreli telgraf göndermiştir. Bu bağlamda, Adalar Denizi sahil mıntikasında özellikle Fethiye ile Alaiye (Alanya) arasındaki kısımda casusluk olaylarının arttığı, zamanında Fethiye, Kaş, Fenike kazalarından firar eden Rumların Meis adasında toplanarak Fransızlarla birlikte çalıştıkları, buradan gönderilen casusların sahil kısmında kalan Rumlardan

^a Atif Bey'in tahrirati Osmanlı Devleti idarecilerinde sıklıkla görülen bir duruma işaret etmektedir. Osmanlı idarecileri, kendi tebaası Rumlar gibi, Yunan vatandaşlarını da Rum olarak isimlendirmişlerdir.

malumat topladıkları, bunu engellemek için askeriye tarafından tedbirler alınmaya çalışıldığı, hatta kapı mahalli olan noktalara yeniden tarassut postaları ikame edildiği, buna rağmen casusluğun önünün alınmasının mümkün olmadığı ve bundan dolayı düşmanların bir taraftan casusluktan istifade ettikleri, aynı zamanda yapılan propagandalar sayesinde nüfusları fazla olan bölge Rumluğu arasında fesat ve isyan tohumları ekmeye çalıştıkları, ayrıca düşman lehine çalışan Fethiye, Demre, Fenike, Ağva, Antalya'daki Rumların ve sahillerin diğer kısımlarında perakende kalanların 3-4 günlük mesafede içeri alınmalarının uygun görüldüğü, bu konuda Aydın vilayetiyle görüşülmesi için V. Ordu Kumandanlığına emir verildiğinin Başkumandanlık Vekâletinden bildirildiği belirtilmiştir (BOA, DH.ŞFR. 87/306; BOA, DH.ŞFR. 87/309, 26.05.1918). Haddizatında tek başına bu izahat bile, savaşın sonuna kadar Osmanlı askerî ve mülkî idarecilerinin azınlıkların karıştıkları casusluk olaylarını tamamen engelleyemediklerini ve sürgün kararının da tam olarak uygulanamadığını göstermektedir.

4. Müslümanların Göçü

Sahillerden göç ettirilen bir diğer topluluk Osmanlı tebaası olan Müslümanlardır. Müslümanların sahillerden içeriye alınmasının sebebi ise, onların can ve mâl emniyetlerinin sağlanmasıdır. Bu bağlamda Müslümanların korunması için Osmanlı Devleti'nin ilk uyarısı Karadeniz baskınından iki gün sonra yapılmıştır. Dahiliye Nezareti, mülkî kurumlara gönderdiği tahriratında, Rusya ve müttefikleriyle savaşa girildiğini, muhtemelen İtilaf Devletleri donanmalarının Osmanlı sahillerini bombardıman edeceklerini, bu durumun gerçekleşmesi halinde telaş ve heyecana kapılmadan mahalli idarenin derhal mahrem evrakı, parayı, kıymetli eşyaları, memurları, Müslümanlardan arzu edenleri, kadın ve çocukları, hapisanelerdeki mahkumları, şimdiden dahilde uygun görülecek mahallere nakletmeleri ve koruma altına almaları gerektiğiyle ilgili zaruretini derhal memurlara tebliğ edilmesi emredilmiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 83/3; BOA, DH.ŞFR. 46/110, 31.10.1914).

Merkezin yaptığı uyarıların yerinde olduğu savaş sırasında anlaşılmıştır. Bu bağlamda 26 Ocak 1916'da İtilaf Devletleri Andifli'ye asker çıkarmıştır. Bu sırada kaymakam, sandık emini ve orman memurlarının dışındaki bütün memurlar esir alınmış, telgraf hatları kesilmiş, nakli mümkün olan şeyler de gasp edilerek vapura yüklenmiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 25/18, 27.01.1916; Temel, 2009: 127). Bunun üzerine Dahiliye Nazırı Talat Bey bir tahrirat yayınlamıştır. Bu bağlamda, düşmanın güya kendi devletlerine mensup vatandaşlarına kötü muamele edilmesine karşılık verilmesi bahanesiyle Osmanlı sahillerinde bulunan kasabalara savaş gemileri göndereceklerini, son olarak Andifli'ye yaptıkları gibi memurlar ve ahalden ileri gelenleri alıp götürmeye teşebbüs edeceklerinin Hariciye Nezaretinden bildirildiği açıklanmıştır. Bundan sonra ise düşmanın karaya asker çıkarması ve sahil kasabalarının işgali teşebbüsünde bulunduğu takdirde ahalinin vaktinde haberdar edilerek dahile aldırılması, özellikle eşraf ve memurların esir düşmemesi için teyakkuz halinde olunması, bunun için lazım gelen tedbirlerin alınması ve araçların hazırlanması, hükûmetle ilgili şifre ve gizli evraklarının dahile naklinin sağlanması, bu mümkün olamadığı takdirde düşman eline geçmemesi için lazım gelenlere gizli surette talimat verilmesi emredilmiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 83/50, 18.02.1916); BOA, DH.ŞFR. 61/39, 17.02.1916).

Dahiliye Nezareti, bu tebliğiyle birlikte mülkî idarecilerinden alınması gereken tedbirler hakkındaki görüşlerini sormuştur. Bu bağlamda Teke Mutasarrıfı Sabur Bey, Andifli olayında görüldüğü gibi düşman veya eşkiya tarafından sahillere taarruz ettiklerini, içlerinde genç kadınların olduğu Müslüman ahaliyi alıp götürdüklerini, bundan dolayı Müslümanların dahile

göç ettirilmesini uygun gördüğünü belirtmiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 25/18, 19.03.1916). Benzer bir soru Çanakkale'ye de sorulmuştur. Bu sefer Dahiliye Nezareti, Müslüman ahalinin sahilden iki saat mesafeye göç ettirilmesi hakkındaki mahalli kumandanlıkla müzakere ederek görüşlerinin gönderilmesini emretmiştir (BOA, DH.ŞFR. 68/144, 1.10.1916). Çanakkale Mutasarrıflığı, Çanakkale Grup Kumandanlığıyla birlikte alınan kararı merkeze iletmıştır. Bu bağlamda eşkıyanın sahillere muhtemel olan tecavüzlerine karşı, Osmanlı kuvvetleri yetişene kadar elden kaçmamaları ve ahalinin zarar görmemesi için sahile yakın köylerdeki Müslümanların dahildeki köylere nakledilmelerini, özellikle eşkıyaya yardım ve yataklık etmeleri muhtemel olan Hıristiyan ahalinin sahile yakın köylerde bulundurulmaması gerektiği belirtilmiştir (BOA, DH.ŞFR. 534/75, 7.10.1916).

Osmanlı sahilleri sadece düşman saldırısına değil, çoğu zaman düşman destekli azınlık çetelerinin saldırısına uğramıştır. Nitekim 5 Haziran 1917'de Marmaris kazasının Reşadiye nahiyesinin Karaköy cihetlerine iki düşman savaş gemisi himayesinde küçük kayıklarla birtakım Rum eşkıyası çıkmış, sahil muhafızlarıyla çatıştıktan sonra kaçmışlardır. Bu olayda Müslüman ahalden dört nefer vefat etmiş, iki kişi de yaralanmıştır (BOA, HR.SFR.(04). 284/29, 30.07.1916).

Müslüman ahalinin dahile göç ettirilmesinin en önemli sebeplerinden biri, Osmanlı sahillerini koruyacak yeterli askerî kuvvetin olmamasıdır. Bu durumu Teke Mutasarrıfı Sabur Bey, belirtmiştir. Bu bağlamda, liva dahilindeki sahillerinin tamamının muhafazasını 1050 mevcutlu müstahfız taburunun sağladığını, tabur personelinin ehemmiyetine göre 4-5 kişiden 20-30 efrada kadar 55 karakola dağıtıldığını, kuvvetin azlığından dolayı görevinin sahilleri muhafaza etmekten daha çok tarassutla görevlendirildiği belirtilmiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 25/18, 25.03.1916).

Burada son olarak belirtmek gerekir ki, Müslüman ahalinin bir kısmı yaşama şekillerinden dolayı sahillerden iç kısımlara çekilmiştir. Bu bağlamda Teke Mutasarrıflığı, çiftçi olan ailelerin sahilden 8-10 km içerilere çekildiklerini, sahildeki köylerde sadece fakirler ile asker ailelerinin kaldığını, bunların da saldırıya uğramamaları için sahilden içeri kısımlara alınabileceğini belirtmiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 25/18, 25.03.1916). Mutasarrıflığın bir diğer tahriratında ise dahile çekilmesi gereken Müslümanların adedinin 80-100 haneden ibaret olduğu, bunların çoğunun son günlerde yaylaklara çıktıklarından hali hazırda 50-60 hanede 250-300 nüfus kaldığı bilgisi verilmiştir (BOA, DH.EUM.5.Şb. 25/18, 12.04.1916).

5. Sonuç

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı boyunca istihbarat açıklarını kapatmak ve düşmana psikolojik üstünlük sağlamak için uğraşmıştır. Bunun için aldığı tedbirlerden biri ülkenin sahil kesimlerinde bulunan düşman devlet vatandaşları ile azınlıkların ülkenin iç kısımlarına göç ettirilmesi olmuştur. Düşman devlet vatandaşlarından casusluk ve askerî hizmette kullanılmayacağı düşünülen kısımları ülke dışına çıkartılırken diğerleri Osmanlı topraklarında güvenli olarak adlandırılan bölgelere sevk edilmişlerdir.

Sahil kesimlerinde yaşayan azınlıklar, savaş sırasında Osmanlı Devleti'nin düşmanlarına espionaj faaliyetlerinde bulunmuşlar ve eşkıyaya yardım ve yataklık yapmışlardır. Osmanlı Devleti idarecileri azınlıklardan tehlikeli olarak gördüklerini sahil kesimlerinden uzaklaştırmış ve iç kesimlere sevk etmişlerdir. Böylece Osmanlı Devleti'nin suça karışmış olsalar bile azınlıkların tamamını imha etme gibi bir planının olmadığı anlaşılmaktadır. Şüpheli ve suçluların sürgün

kararının alınması ve uygulanmasında askerî ve mülkî idareler birlikte hareket etmişlerdir. Ancak böyle şahıslara uygulanacak işlemlere Başkumandanlık Vekâleti Erkân-ı Harbiye II. Şubesi karar vermiştir.

Osmanlı sahil kesimlerinde yaşayan Müslümanların korunmasına Osmanlı Devleti son derece dikkat etmiştir. Çünkü savaşın kazanılması için kendisine sadık halkın desteğine ihtiyacı olduğunun farkına varan Osmanlı Devleti idarecileri, onların düşmanların ve eşkıyaların saldırılarından korunmasına ve böylece sivil zayıtın en aza indirilmesine gayret etmişlerdir.

Sahillerdeki istihbarat açığının giderilmesi ve Müslümanların bölgeden çekilmesi hakkında Türkiye'deki arşivlerde çok sayıda belge bulunması, benzer olayların sıklıkla yaşandığını göstermektedir. Savaş halinde kıt kaynaklara sahip olan bir ülkenin çok sık yaşanan casusluk ve azınlıkların yaşattığı eşkıyalık olaylarıyla baş edemeyeceği açıktır. Son söz olarak, sürgün veya göç kararı alınmasındaki temel sebebin her organizma gibi Osmanlı Devleti'nin de kendini koruyarak varlığını devam ettirmek istemesi olduğu unutulmamalıdır.

Kaynakça

A. Arşiv ve Askeri Tarih Daire Başkanlığı (ATASE)

Birinci Dünya Harbi (BDH). K (Katalog). 277, D (Dosya). 399, F (Fihrist). 1136-001-005; K. 277, D. 399, F. 1136-001-006; K. 277, D. 399, F. 1136-001-056; K. 277, D. 399, F. 1136-001-066; K. 277, D. 399, F. 1136-001-072; K. 277, D. 399, F. 1136-001-077; K. 277, D. 399, F. 1136-001-081; K. 345, D. 395, F. 1382-001-136; K. 3437, D. 21, F. 013-01; K. 3437, D. 21, F. 019; K. 3437, D. 21, F. 019-01; K. 3437, D. 21, F. 019-02; K. 3437, D. 21, F. 020; K. 3437, D. 21, F. 026-01; K. 3450, D. 68, F. 043; K. 3452, D. 76, F. 34; K. 3644, D. 189, F. 009-01; K. 3470, D. 146, F. 011-06.

B. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâbı Âli Evrak Odası (BEO). BOA, BEO. 4323/324170; 4489/336633.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti 3. Şubesi (DH.EUM.3.Şb). 24/30; 28/12; 28/63.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti 5. Şubesi (DH.EUM.5.Şb). 5/5; 5/56; 7/56; 9/3; 10/5; 14/24; 17/2; 18/34; 25/18; 48/14; 53/37; 83/3; 83/18; 83/50.

Dahiliye Nezareti Şifre Evrakı (DH.ŞFR). 46/110; 51/272; 54/118; 61/39; 65/166; 68/144; 72/148; 74/299; 87/306; 87/309; 520/49; 522/105; 526/108; 531/76; 534/75; 558/93.

Hariciye Nezareti Sofya Sefareti (HR.SFR.(04)). 284/29.

Hariciye Nezareti Siyasi (HR.SYS). 2093/18; 2131/9.

İrade Meclis-i Mahsus (İ.MMS). 196/33.

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV). 195/12; 209/4; 209/94.

C. Deniz Tarihi Arşivi (DTA)

Bahriye Nezareti (BN). 575/22167.

D. Araştırma ve Kaynak Eserler

Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, Yıl 67, S. 141, (2018 Ocak). Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Çetin, N. (2013). Osmanlı devletinin I. dünya savaşında itilaf devletleri vatandaşlarına yönelik uygulamalarından biri: sürgün (Edirne örneği). *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (5), 75-94.

Efiloğlu, A. (2011). *Osmanlı Rumları Göç ve Tehcir 1912-1918*. İstanbul: Bayrak Yayımcılık.

Karabekir, K. (2011). *Birinci Dünya Savaşı Anıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kılıç, M. (2019). Birinci dünya savaşı sürecinde itilaf devletleri vatandaşlarının zorunlu ikamet merkezlerinden biri olarak Urfa mutasarrıflığı. *Asya Minor Studies Journal*, 7 (1), 72-80.

Özdemir, M. (2007). *I. dünya savaşı sırasında Osmanlı ülkesinde yaşanan göç hareketleri* (Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Sanders, L. (2011). *Türkiye'de Beş Yıl*, (Çev. EB Özbilen). İstanbul: İşbankası Yayınları.

Sonat, R. (2014). *I. dünya savaşı yıllarında Osmanlı devletinin muhasım devlet tebaası politikası (1914-1918)* (Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Temel, M. (2009). İtilaf devletlerinin Osmanlı kıyı yerleşimlerine yaptıkları saldırılar ve mütekabiliyet esaslarına göre Osmanlı devletinin aldığı tedbirler. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 24 (1), 117-50.

Uçarol, R. (1985). *Siyasi Tarih*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

EXTENDED ABSTRACT

The Ottoman Empire became involved in the First World War following the Black Sea Raid on October 29, 1914. Since the security measures in the territory of the Ottoman Empire were not sufficient when the war started, the Ottoman Empire tried to complete them during the war. The measures to be implemented by the Ottoman Empire were called counterintelligence in the war literature. The measures taken in this context were the deportation of criminals and suspects found on the Ottoman coast and the forced relocation of Muslims. II. Branch of the Deputy Commander-in-Chief's Office, whose main task was to collect and distribute intelligence, was very active in taking counterintelligence measures in Ottoman territory. The armies, the Ministry of Internal Affairs and its subordinate administrative institutions also played a role in the decision-making and implementation of deportations and expulsions.

The first group of people who were removed from the Ottoman coast because they were considered suspicious or criminal were the citizens of enemy states. The second group were minorities who collaborated with the enemy and/or aided and abetted the banditry consisting of non-Muslim elements. The third group of people were Muslims who were sent to migrate due to security concerns.

Although at the beginning of the war, the Ottoman Empire decided to hold as hostages those who could be used in the military services of the enemies, upon the circular of Deputy Commander-in-Chief Enver Pasha, it was decided to send the citizens who were deemed suspicious to safe areas within the country. The issue was discussed in the Council of Ministers and it was decided that citizens of enemy states could not reside on the coasts, in areas close to the borders and on the routes of the railway. While the Ottoman administration continued to force migration of suspected enemy citizens within the country, it also deported abroad those who were unlikely to spy for the enemy and were unlikely to be used for military purposes.

II. Branch closely monitored the implementation of the forced migration decision and made sure that the citizens of enemy states were not kept in Istanbul, the administrative center of the war. In addition to this, II. Branch specifically focused on the coastal regions where it thought that the security deficit would be the greatest. Moreover, II. Branch considered the citizens of enemy states in the war zones suspicious and requested that they be removed from the specified areas. However, in the later stages of the war, it was observed that not all of the enemy state citizens could be removed from the coastal areas.

The records of the citizens of enemy states who were deported and expelled from Ottoman territory were kept at II. Branch. Taking new decisions about such persons also depended on the authorization of II. Branch. In addition, II. Branch did not allow the relocation of those who were sent as deportees.

In the second year of the war, a new law was enacted and the fight against espionage, which could take place almost anywhere in the Ottoman Empire, was left to the authority of the armies. Therefore, for the deportation of the citizens of enemy states in the provinces, the provincial administrators received permission from the military administration.

The practice of forced migration was a security measure that was applied quite frequently in Syria, where Cemal Pasha, the Minister of Navy and Commander of the IVth Army, was in charge. The same measure was also frequently applied in Beirut, which was also within the area of IVth Army.

Upon the severing of relations between Greece and the Ottoman Empire, the first measure taken against the citizens of the said country was to prevent their travel. In addition, due to the need for labor, it was decided to employ Greek citizens in the Ottoman service. In addition, a commission was established for the Greek citizens to be sent into forced migration. As a result of the commission's work, a circular was issued and Greeks were deported within the Ottoman territory.

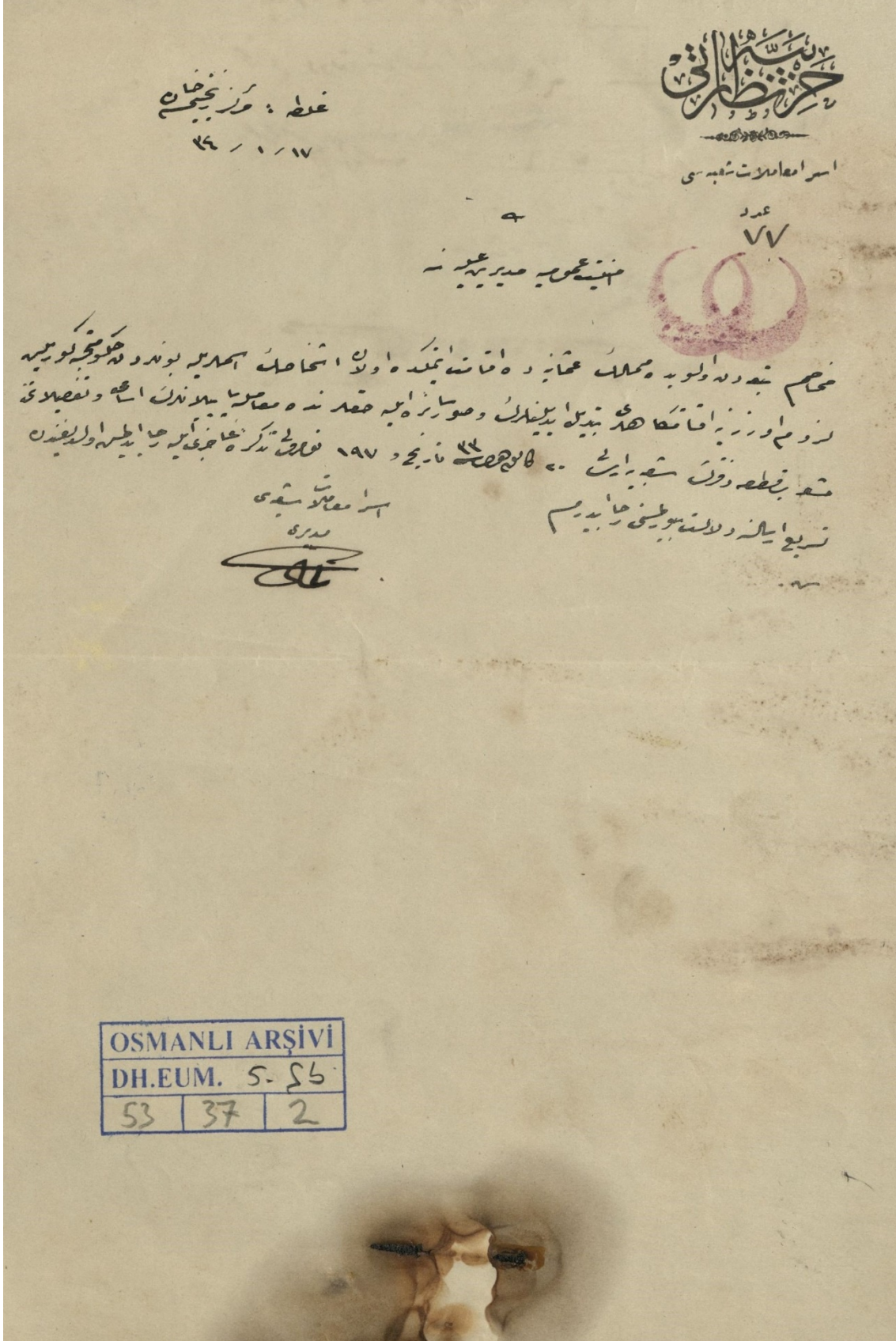
Another group removed from Ottoman coasts during the war were minorities. In addition to spying for the enemy, minorities aided and abetted gangs affiliated with the enemy. In this context, the removal of harmful elements from the Marmara coast, where minorities resided densely, was one of the most important tasks of the Ottoman administrators throughout the war. Many espionage incidents involving non-Muslims residing on the Marmara coasts were reported. The Ottoman administrators, who searched for a solution, sometimes considered measures other than forced migration, but the military administration could not see a solution other than the evacuation of settlements.

The possibility of Greece's entry into the First World War caused the mobilization of the Greeks living on the Ottoman coasts. For this reason, the military administration demanded from the civil administration that the Greeks, especially those living on the coasts close to Greece, once again migrate into the country. It is understood from the reports of Liman von Sanders Pasha, Commander of the Vth Army, that despite all measures, espionage could not be prevented totally on the Marmara coasts.

Minorities residing on the Mediterranean and Black Sea coasts were involved in espionage incidents. Espionage incidents in the aforementioned regions continued throughout the war and the problems in the region could not be solved despite the end of the war.

Another community that was displaced from the coasts were the Muslims who were Ottoman subjects. The reason why Muslims were taken inland from the coasts was to protect their lives and property. The Ottoman State's first warning for the protection of Muslims was issued two days after the Black Sea Raid. However, the central administration tried to take the best decision for the protection of the Muslim population by asking the opinions of the civil administrators in the provinces. One of the most important reasons for the Muslim population to migrate further inland was the lack of sufficient military forces to protect the Ottoman coasts. This is evident from the reports of the civil administration.

Like every organism that wants to protect itself, the Ottoman Empire took various measures against suspicious and criminal elements living in its territory throughout the war. However, the lack of the necessary security forces to implement these measures prevented the state from being successful in this regard.

BOA, DH.EUM.5.Şb. 53/37: Düşman devletlerin vatandaşlardan ikametgâhları değiştirilenler hakkında hazırlanan defterin gönderilmesine dair çok gizli işaretli tahrirat.

